

ԲԱՆՋԱՐԵՂԵՆԻ ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ՄԱՐԶԵՐՈՒՄ

Հայաստանը տեղակայված է Հայկական լեռնաշխարհի արևելյան մասում: Հյուսիսից սահմանակից է Վրաստանի Հանրապետությունը, հարավից՝ Իրանի Իսլամական Հանրապետությունը, արևելքից՝ Ադրբեջանի Հանրապետությունը, իսկ արևմուտքից՝ Թուրքիան: Անդրկովկասյան հանրապետություններից Հայաստանն ամենալեռնայինն է՝ ծովի մակերևույթից միջինը 1800մ բարձրությամբ: Երկրի տարածքի ընդամենը 1/10-րդ մասն է անտառածածկ, 1/7-ը կազմում են արոտավայրերը, իսկ հանրապետության տարածքի գրեթե կեսը զբաղեցնում են անջրդի հողատարածքները: Երկրի ընդամենը 10%-ն է գտնվում մինչև 1000մ բարձրության վրա, իսկ ամենաբարձր գագաթը Արագած լեռն է՝ 4090մ: Հողատարածքների մեծ մասը գտնվում է ծովի մակերևույթից 1000-2500մ բարձրության վրա: Գյուղատնտեսական տարածքների 90%-ը գտնվում է ծովի մակերևույթից ավելի քան 1000մ բարձրության վրա: 2,100.9 հազ. հա գյուղատնտեսական հողերից 448.5 հազ. հա-ը կամ 21.3%-ը կազմում են վարելահողերը, շուրջ 32.9 հազ. հա (1.6%)՝ բազմամյա տնկարկները, 127.1 հազ. հա (0.6%)՝ խոտհարքերը և 1,104.3 հազ. հա (52.6%)՝ արոտավայրերը: Գյուղատնտեսական նշանակության հողերի ընդամենը 208.5 հազ. հեկտարն է ոռոգելի, որից 121.6 հազ. հեկտարը վարելահողեր են: Գյուղատնտեսական նշանակության հողերը տարբերվում են ըստ հիմնական գյուղատնտեսական

գոտիների: Գյուղատնտեսական հողերի գերակշռող մասը 9 տարբեր տեսակի սևահողեր են, որոնք կազմում են երկրի մշակովի հողատարածքների 50%-ը: Սրանք հիմնականում օրգանական նյութերով հարուստ (4.9-7.5%) և լավ ջրակլանիչ հատկությամբ օժտված հողեր են: Այս հողատեսակները հիմնականում հանդիպում են միջին բարձրությունների վրա (1300-2400մ): Մշակովի հողատարածքների շուրջ 14%-ը շագանակագույն հողեր են, որոնք գտնվում են հիմնականում ցածրադիր գոտիներում (700-1700մ), քարքարոտ են և մակերեսային՝ օրգանական նյութերի ցածր պարունակությամբ (1.4-2.9%) և համեմատաբար ցածր բերքատվության հնարավորություններով: Լեռնային և մարգագետնատափաստանային հողերը, որոնք գտնվում են 2000մ բարձրության վրա, հարուստ են օրգանական նյութերով (մինչև 18%) և օգտագործվում են բացառապես որպես արոտավայրեր և խոտհարքներ:

Հայաստանի տարածքը բաժանված է 9 գյուղատնտեսական գոտիների

Արարատյան դաշտ: Ընդգրկում է Արարատի և Արմավիրի մարզերը: Գոտու ընդհանուր տարածքը 32 000 հեկտար է (երկրի ընդհանուր տարածքի 10.8%): Գյուղատնտեսական հողերը զբաղեցնում են տարածքի 56%-ը, որի գերակշռող մասը գտնվում է 800-ից 1000մ բարձրության վրա: Հողագործությունը բացառապես ոռոգովի է:

Արարատյան դաշտի բարձրադիր գոտի: Ընդգրկում է Աշտարակի, Նաիրիի, Թալինի և Կոտայքի նախկին վարչական շրջանները, զբաղեցնում է տարածքի 307 000 հեկտարը (10.3%): Գյուղատնտեսական հողերը կազմում են տարածքի 53%-ը: Ներառում է տարածքներ, որոնք գտնվում են ծովի մակերևույթից 900-ից 1000մ և ավելի բարձրության վրա: Հողագործությունը ոռոգովի է, թեև վարվում է նաև անձրևաջրերով:

Կենտրոնական գոտի: Ընդգրկում է Արագածոտնի մարզի Ապարանի և Արագածի շրջանները, Կոտայքի մարզի Հրազդանի շրջանը և զբաղեցնում է

194 000 հեկտար (6.5%) տարածք: Գյուղատնտեսական հողերը զբաղեցնում են տարածքի 50%-ը: Ծովի մակերևույթից բարձրությունը կազմում է 1400-1800մ: Հողերը ոռոգովի չեն:

Սևանի ավազան: Ընդգրկում է Գեղարքունիքի մարզը: Գյուղատնտեսական հողատարածքները կազմում են ընդհանուր տարածքի 61%-ը: Առաջին ենթագոտին գտնվում է ծովի մակերևույթից մինչև 2000մ բարձրության վրա, իսկ երկրորդը՝ 2000մ-ից բարձր: Առաջին ենթագոտում առկա է ոռոգման կարիք:

Հյուսիս-արևելյան գոտի: Ներառում է Իջևանի, Նոյեմբերյանի, Թումանյանի և Տավուշի նախկին վարչական շրջանները: Գյուղատնտեսական հողերը զբաղեցնում են տարածքի 22%-ը: Ցածրադիր ենթագոտին գտնվում է մինչև 900մ բարձրության, իսկ երկրորդ ենթագոտին՝ ավելի քան 900մ բարձրության վրա: Գյուղատնտեսությունը վարում են անձրևաջրերի հաշվին, թեև մասամբ նաև ոռոգվում է:

Լոռի-Փամբակ գոտի: Ներառում է Գուգարքի, Տաշիրի և Ստեփանավանի նախկին վարչական շրջանները: Գյուղատնտեսական տարածքները զբաղեցնում են գոտու 59%-ը: Այն բաժանված է երկու ենթագոտիների՝ լեռնային անտառածածկ (մինչև 1500մ) և լեռնային տափաստանային (1500մ-ից բարձր): Երկու ենթագոտիներում էլ գյուղատնտեսությունը վարում են անձրևաջրերի հաշվին:

Շիրակի գոտի: Ներառում է Ամասիայի, Անիի, Ախուրյանի և Աշոցքի նախկին վարչական շրջանները: Գյուղատնտեսական հողերը զբաղեցնում են ընդհանուր տարածքի 60%-ը: Առաջին ենթագոտին տեղակայված է մինչև 1700մ բարձրության վրա, իսկ երկրորդը՝ 1700մ-ից բարձր: Առաջին գոտում կա ոռոգման անհրաժեշտություն:

Վայքի գոտի: Ընդգրկում է Վայոց Ձորի մարզը: Գյուղատնտեսական տարածքները զբաղեցնում են ընդհանուր տարածքի 33%-ը: Գոտին բաժանված է երեք ենթագոտիների (մինչև 1400մ, 1400-1900մ, 1900մ-ից բարձր): Առաջին երկու ենթագոտիներում պահանջվում է ոռոգում:

Զանգեզուրի գոտի: Ընդգրկում է Սյունիքի մարզը: Գյուղատնտեսական տարածքները զբաղեցնում են ընդհանուր տարածքի 27.8%-ը: Առաջին ենթագոտին գտնվում է մինչև 900մ բարձրության վրա, հողագործությունը ոռոգովի է: Երկրորդ և երրորդ ենթագոտիների գյուղատնտեսական հողերը անջրդի են:

Հայաստանի կլիման ցամաքային է, չոր: Տարեկան տեղումների քանակը տատանվում է՝ ըստ տեղանքի: Արարատյան դաշտում այն կազմում է 1,200-300մմ: Զերմաստիճանը խիստ տատանողական է. ամռանն այն հասնում է 29°C (84.2° F), թեև Արարատյան դաշտում ջերմաստիճանը կարող է հասնել մինչև 40°C (104° F): Ձմռանը Երևանում ջերմաստիճանը նվազում է մինչև -5°C (23°F), Արարատյան դաշտում այն

հասնում է մինչև -30°C (-22°F), իսկ Արփի լճի շրջանում նվազում է մինչև -46°C (-50°F): Տարեկան տեղումների քանակը տատանվում է 250մմ-ից (հարավային շրջաններ) մինչև 450մմ (հյուսիսային շրջաններ): Չնայած ցրտաշունչ ձմեռներին՝ լեռնաշխարհի հողերի բերրիությունը Հայաստանը դարձրել է աշխարհի ամենահին գյուղատնտեսական երկրներից մեկը:

Հայաստանի գյուղատնտեսությունը աչքի է ընկնում իր տարածքային առանձնահատկություններով:

Գյուղատնտեսական համախառն արտադրանքի ամենաբարձր ցուցանիշը գրանցվում է Արարատի և Արմավիրի մարզերում, դրանց հետևում են Գեղարքունիքի և Տավուշի մարզերը: Մրգի, բանջարեղենի և խաղողի գերակշիռ մասն արտադրվում է Արարատի և Արմավիրի մարզերում, մինչդեռ մյուս շրջաններն արտադրում են ավելի շատ հացահատիկ, կարտոֆիլ:

Ելնելով բնակլիմայական և հողային ծածկույթի բազմազանությունից, երկրում արտադրվում են հացահատիկային կուլտուրաներ, կարտոֆիլ և այլ բանջարեղեն, միրգ և խաղող: Հիմնական կուլտուրաներից են ցորենը, առվույտը, կարտոֆիլը, որոնք լայնորեն արտադրվում են թե սեփական կարիքների, և թե վաճառքի նպատակով:

Բանջարեղենի ցանքատարածությունները կազմում են ընդհանուր վարելահողերի 19.3%-ը: Աճեցվող բանջարեղենի տեսակները

տարբերվում են՝ կախված տեղադիրքից: Այսպես, լուիկը, վարունգը, պղպեղը, սմբուկը, ձմերուկը ավելի տարածված են ցածրադիր գոտիներում (Արարատի և Արմավիրի մարզեր), մինչդեռ կաղամբը, գազարը և բազուկը՝ բարձրադիր շրջաններում: Բանջարեղենի հիմնական տեսակներն են կարտոֆիլը, լուիկը, վարունգը, սոխը, կաղամբը, սմբուկը, պղպեղը (քաղցր և կծու) և ձմերուկը: Բացի բանջարեղենի

այս տեսակներից մեծ տարածում ունի նաև բազուկի, գազարի, ծաղկակաղամբի, սխտորի և տարատեսակ կանաչեղենի մշակությունը: Վերջին տարիներին համեմատաբար կայուն է կանաչեղենի (համեմ, սամիթ, սամիթ, թարխուն, ռեհան, մաղադանոս) արտադրությունը: Թեև քիչ քանակությամբ, սակայն մշակվել են նաև ոլոռ, սոխ շալոտ, ծաղկակաղամբ: Հայաստանում վերջին տարիներին աճեցվող բանջարեղենի տեսականին աստիճանաբար ընդարձակվում է (բազմազան տեսակներ են մշակվում), իհարկե դեռևս ոչ մեծ ծավալներով և նախատեսված են

հիմնականում թարմ սպառման շուկաների համար: Բանջարեղենի նոր տեսակներից են չերի

լոլիկը, բուլղարական և ամերիկյան պղպեղներ, չինական կաղամբ, բրուսելյան կաղամբը, մարինադի վարունգը և այլն: Վերջին տարիներին լոլիկի, սմբուկի, պղպեղի և վարունգի ցանքատարածություններն ընդլայնվել են, հատկապես ջերմոցային վաղահաս սորտերի օգտագործման և ձմռան ցորենից հետո կատարվող ցանքերի շնորհիվ: Բանջարեղենի արտադրության ընդլայնմանը նպաստող գործոններից մեկն էլ վերամշակող արդյունաբերությունն է: Հայաստանում բանջարեղենի ընդհանուր ցանքատարածությունները կազմել են 23.5 հազ.

հա, որից միայն Արմավիրի ու Արարատի մարզերի ցանքատարածությունները միասին կազմում են ընդհանուրի 62.1%-ը (համապատասխանաբար՝ 34.8% և 27.3%): Դա բացատրվում է հիմնականում Արարատյան դաշտավայրի կլիմայական պայմաններով, որը բարենպաստ է մշակաբույսերի այնպիսի տեսակների համար, ինչպիսիքն են լոլիկը, վարունգը, սմբուկը, պղպեղը և այլն, և հաճախ բարենպաստ սեզոնը կարող է երկարաձգվել՝ ֆերմերներին երկու անգամ ցանք կատարելու հնարավորություն տալով: Չնայած բանջարեղենի ընտրված տեսակները մշակվում են նաև այլ շրջաններում, սակայն առավել սահմանափակ քանակությամբ՝ հիմնականում սեփական սպառման համար:

Նրանց հաջորդում են Գեղարքունիքի մարզը (7.1%), Լոռու մարզը (5.6%), Շիրակի մարզը (5.5%) և Կոտայքի մարզը (5.1%): Ընտրված մարզերի միջև Կոտայք, Գեղարքունիք, Արարատ, Վայոց Ձոր և Սյունիք (Արմավիր, Արագածոտն, Լոռի, Շիրակ, Տավուշ) բացահայտ առաջատար է Արարատի (Արմավիրի) մարզը, որն ապահովում է լոլիկի ցանքատարածությունների 52% , վարունգի 18% և բանջարեղենի այլ տեսակների (հիմնականում սմբուկ, պղպեղ)՝ 30% : Սյունիքի (Տավուշի) մարզն առաջատար է լոբու (ներառյալ կանաչ) ցանքատարածությունների մեծությամբ՝ երկրի ընդհանուր ցանքատարածությունների 21%-ով (36.5%-ով): Գազարը մեծամասամբ արտադրվում է Կոտայքի մարզում (Շիրակ)՝ ընդհանուր ցանքատարածությունների շուրջ 22%-ը (37%-ը), իսկ սխտորի արտադրությունը կենտրոնացած է մեծամասամբ Գեղարքունիքի (Լոռու) մարզում, որը բացարձակ առաջատար է այս խմբում՝ ընդհանուր ցանքատարածությունների 21%-ը (18%-ը): Բանջարեղենի այս կան այն տեսակի չափաքանակից/նախատեսվածից արտադրությունը որևէ մի մարզում պայմանավորված է տվյալ մարզի կլիմայական պայմաններով:

Բանջարեղենի ընտրված տեսակների արտադրության պոտենցիալի գնահատման համար պետք է հաշվի առնել երկու գործոն.

Տվյալ մշակաբույսերի աճեցման համար անհրաժեշտ բնակլիմայական պայմանները

Գյուղատնտեսական նշանակության հողային ռեսուրսների առկայությունը՝ ըստ տեսակի, ըստ ռոտզման առկայության և այլն:

Բանջարեղենի տեսակները կարելի է դասակարգել երկու հիմնական խմբերում

Ջերմասեր և խոնավասեր մշակաբույսեր, որոնց սերմերը սկսում են ծլել 12°C-ից ոչ պակաս ջերմության պայմաններում, իսկ աճի ու զարգացման համար լավագույնը 22°C-ից բարձրն է: Այս մշակաբույսերի աճը կանգնում է եթե ջերմային պայմանները չեն համապատասխանում:

Մշակաբույսեր, որոնց սերմերը սկսում են ծլել 2-4°C ջերմաստիճանի պայմաններում, իսկ մշակաբույսը աճում և զարգանում է 10–20°C ջերմաստիճանի պայմաններում: Բարձր ջերմաստիճանը արգելակում է մշակաբույսի աճը:

Ելնելով վերը նշված դասակարգումից՝ կարելի է ասել, որ լուիկը, վարունգը, պղպեղը, սմբուկը և այլ տեսակները պատկանում են առաջին խմբին, որոնց արդյունաբերական արտադրության ծավալները կենտրոնացած են հիմնականում Արարատի ու Արմավիրի մարզերում: Սա չի նշանակում, որ այս տեսակները հնարավոր չի աճեցնել այլ մարզերում (հաճախ լուիկը հավաքում է դեռ չկարմրած՝ տնային պայմաններում մարինադի և պահածոների այլ տեսակների համար): Արարատի ու Արմավիրի մարզերում տարվա ընթացքում արևային օրերի թիվը բավականին երկար է և միջին ջերմաստիճանը բարձր՝ բանջարեղենի նշված տեսակների մեծածավալ արտադրության համար (հաճախ երկու ցանք տարվա ընթացքում):

Երկրորդ խմբին պատկանող բանջարեղենի տեսակները (սխտոր, գազար) սովորաբար մշակվում են ավելի անբարենպաստ բնակլիմայական պայմաններում, որն ունեն Գեղարքունիքի, Կոտայքի, Սյունիքի, Շիրակի մարզերը:

ԼՈՒԻԿ

Հայաստանում լուիկը մշակվում է բոլոր կլիմայական գոտիներում, բայց նրա արդյունաբերական/առևտրային մշակումը կենտրոնացած է հիմնականում Արարատի ու Արմավիրի մարզերում, որտեղ գտնվում են հանրապետության բանջարեղենային պահածոների խոշոր գործարանները: Լուիկի սերմը հող գցելուց մինչև պտուղների հասունացումը տևում է 80-120 օր՝ կախված սորտից, կլիմայական պայմաններից և մշակման եղանակից: Լուիկը աճի ու զարգացման համար, բանջարային մի շարք այլ բույսերի համեմատությամբ, ավելի տևական բարձր ջերմաստիճան և շատ լույս է պահանջում: Արարատյան դաշտում վեգետացիայի ամբողջ ժամանակաշրջանում լուիկը պետք է ջրվի 16-18 անգամ: Սակայն լուիկը չի սիրում հողի գերխոնավություն, որի դեպքում նրա արմատները տուժում են օդի պակասությունից: Լուիկը մշակվում է հիմնականում սածիլներով, որոնք Արարատյան դաշտավայրում աճեցնում են արհեստականորեն տաքացվող ու արևային ջերմոցներում և բաց գրունտի սածիլանոցներում, նախալեռնային գոտում աճեցնում են տաքացվող արևային ջերմոցներում, իսկ լեռնային շրջաններում՝ միայն տաքացվող ջերմոցներում: Լուիկի տնկումների համար դաշտը պետք է նախապատրաստել հետևյալ կերպ. Լուիկին հատկացված հողը վարել աշնանը՝ միաժամանակ հող մտցնելով օրգանական պարարտանյութեր՝ հեկտարին 30-40 տոննայի հաշվով, և ֆոսֆորական ու կալիումական պարարտանյութերի 60-65%-ը: Լուիկի սածիլները հող են դրվում ապրիլ-մայիս ամիսների ընթացքում (գարնանացան), ավելի շատ մայիս ամսվա սկզբին, քանի որ ապրիլ ամսին

հնարավոր են կարկտահարության դեպքեր: Վարը դնելուն զուգընթաց պետք է դաշտը քաղհանել բույսերի պահանջից: Արարատյան դաշտավայրի պայմաններում վեգետացիայի ամբողջ ժամանակաշրջանում լոլիկի դաշտը պետք է ջրել 16-20 անգամ: Լոլիկի բարձր բերք ստանալու համար կարևոր նշանակություն ունի բույսերի սնուցումը վեգետացիայի ընթացքում: Սնուցման համար հարկավոր է լայնորեն օգտագործել և՛ օրգանական, և՛ հանքային պարարտանյութեր:

Լոլիկի մշակության գործընթացում մարգային որևէ առանձնահատկություն չկա. լոլիկի առևտրային բերքը ստացվում է Արարատի ու Արմավիրի մարզերից, իսկ այդ մարզերի կլիմայական պայմանները նույնն են: Իսկ այն մարզերում (Նախալեռնային գոտու), որտեղ լոլիկն աճեցվում է փոքր քանակությամբ, հիմնականում տնային սպառման և որոշ քանակությամբ մանրածախ վաճառակետերում/շուկաներում վաճառքի համար, լոլիկի մշակության գործընթացը և բերքատվությունը որոշակի փոփոխություններ են կրում: Նախալեռնային գոտու բանջարեղենի մշակման վեգետացիոն շրջանը բավականին կարճ է, բերքատվությունը՝ գրեթե կրկնակի անգամ ցածր: Գրեթե նույն ժամանակահատվածում սածիլված մշակաբույսը (մայիս ամսվա կեսերին) բերք սկսում է տալ օգոստոս ամսվա սկզբից մինչև հոկտեմբեր ամսվա սկիզբ (2 ամիս), մինչդեռ Արարատյան դաշտավայրում լոլիկի բերքահավաքը կատարվում է մոտ երեք ամիս:

ՎԱՐՈՒՆԳ

Վարունգի կարճ վեգետացիոն շրջանի շնորհիվ այն մշակվում է կլիմայական բոլոր գոտիներում: Արարատյան դաշտում վեգետացիայի ընթացքում ջրվում է 10 անգամից ավելի, Նախալեռնային և

լեռնային գոտիներում՝ ավելի քիչ: Եթե վարունգին Նախորդող մշակովի բույսին օրգանական լրիվ պարարտանյութ չի տրվել, ապա վարունգի դաշտի 1 հեկտարին պետք է տալ 30-40տ կանոնավոր հասունացած գոմաղբ: Վարունգի սերմը սերմը դնելուց մինչև հասունություն տևում է 50-60 օր: Արարատյան դաշտի պայմաններում վարունգը ցանվում է գարնանը և ամռանը, իսկ Նախալեռնային և, մանավանդ,

լեռնային գոտիներում՝ միայն գարնանը: Վարունգի հողի մշակման դեպքում կատարվում են նույն ագրոտեխնիկական միջոցառումները, ինչ լոլիկի դեպքում: Վարունգի դաշտի քաղհանն ու փխրեցումները պետք է ավարտել հիմնականում մինչև առաջին պտուղների տեխնիկական հասունացումը: Վեգետացիայի շրջանում վարունգը պետք է 2-3 անգամ քաղհանել և 1-2 անգամ փխրեցնել: Բացի այդ՝ անհրաժեշտ է 2 անգամ սնուցել օրգանական կամ հանքային պարարտանյութերով. առաջին անգամ պետք է սնուցել վարը դնելու ժամանակ, իսկ երկրորդ անգամ՝ բերքը

1-2 անգամ հավաքելուց հետո: Վարունգի բերքը պետք է հավաքել հաճախակի (2-3 օրը մեկ անգամ), չթողնել, որ պտուղները շատ մեծանան, կորցնեն իրենց որակը:

ՏԱՔՂԵՂ (ՊՂՊԵՂ)

Տաքդեղը ջերմասեր բույս է և ունի երկար վեգետացիոն շրջան: Մինչև պտուղների տեխնիկական հասունացումը տևում է 80-160 օր՝ կախված սորտից (Արարատյան դաշտավայրում պղպեղը շուտ է հասունանում՝ 80-90 օրվա ընթացքում):

Արարատյան դաշտի պայմաններում տաքդեղը ջրվում է 15-18 անգամ: Տաքդեղը մեզ մոտ մշակում են բացառապես սածիլելով: Մեկ հեկտարի համար անհրաժեշտ է 40.000-55.000 հատ սածիլ կամ 200-400 գրամ սերմ Տաքդեղի ագրոտեխնիկական միջոցառումները գրեթե նույնն են ինչ լոլիկին: Վեգետացիայի ամբողջ ընթացքում տաքդեղը 3-4 անգամ պետք է քաղհանել և 2-3 անգամ փխրեցնել: Տաքդեղի բարձր բերք ստանալու գործում կարևոր նշանակություն ունեն նաև վեգետացիայի ընթացքում կատարված սնուցումները՝ նվազագույնը երեք անգամ: Սածիլումից 60-70 օր անց սկսվում է տաքդեղի առաջին բերքահավաքը (Արարատյան դաշտավայրում 50-60), և շարունակվում մինչև աշնան առաջին ցրտահարությունը: Տաքդեղի բերքը պետք է հավաքել պտուղների տեխնիկական հասունացման ժամանակ, այսինքն՝ կանաչ վիճակում՝ պարբերաբար՝ 3-4 օրը մեկ անգամ:

ՄՍԲՈՒԿ (ԲԱՂԴԻՋԱՆ)

Մսբուկը ջերմասեր բույս է, սերմերը սկսում են ծլել 13°C-ի պայմաններում, իսկ աճի ու զարգացման համար լավագույնը 24-28°C-ն է: Արարատյան դաշտի պայմաններում վեգետացիայի ամբողջ ժամանակաշրջանում մսբուկը ջրվում է 16-18

անգամ: Մեկ հեկտարի համար անհրաժեշտ է մսբուկի 35.000-50.000 հատ սածիլ կամ 150-350գ սերմ: Տեղի մսբուկ մշակողները օգտագործում են հիմնականում սեփական սերմացու, որի 1կգ-ը ստացվում է 200կգ ընտրված մսբուկից: Մսբուկի սածիլների ցանքի ժամկետները և աճեցման եղանակները, հողի մշակման, պարարտացման, նախացանքային մշակման, սածիլման եղանակի և դաշտի ագրոտեխնիկական միջոցառումները

նույնն են, ինչ որ տաքդեղինը: Սմբուկի մշակման ընթացքում կարևոր նշանակություն ունեն ժամանակին կատարված քաղիանն ու փխրեցումը: Վեգետացիայի ընթացքում անհրաժեշտ է քաղիանել 3-4 անգամ: Սածիլը բերքահավաքը սկսվում է 85-95 օր հետո (իսկ Արարատյան դաշտում ավելի շուտ՝ 65-75 օր հետո) և շարունակվում է մինչև աշնան ցրտահարությունները յուրաքանչյուր 3-4 օրը մեկ: Բերքը պետք է հավաքել պարբերաբար՝ 3-4 օրը մեկ անգամ: Հայաստանում մեկ հեկտարից ստացվում է միջինը 30-40տ միջին բերք: Կան սորտեր, որոնք Արարատյան դաշտում տալիս են մինչև 70տ բերք:

ԿԱՆԱՉ ԼՈՒԻ

ՀՀ-ում մշակվում են հիմնականում բանջարային լոբու տեղական սորտերը, որոնք խառը պոպուլացիաներ են: Կանաչ լոբի ստանալու համար մեծ նշանակություն ունի օդի հարաբերական խոնավությունը: Շատ տաք և չոր պայմաններում լոբու ունդերը շատ են կոպտանում և դառնում անորակ: Որակով և համեղ կանաչ լոբի ստացվում է մեր նախալեռնային և լեռնային գոտիներում: Մեկ հեկտարում ցանում են 75-100կգ լոբու սերմ: Կանաչ լոբու ցանքը Արարատյան դաշտավայրում կատարում են երկու անգամ՝ գարնանն ու ամռանը: Գարնանը ցանում են ցրտահարությունների վտանգն անցնելուց հետո՝ ապրիլի վերջից մինչև մայիսի առաջին տասնօրյակ, իսկ ամռանը՝ հուլիսի 20-ից մինչև օգոստոսի 15-ը: Նախալեռնային շրջաններում ցանում են մայիսի երկրորդ կեսին, իսկ լեռնային շրջաններում՝ հունիսի սկզբին: Արարատյան դաշտում կանաչ լոբու սերմը ցանելուց մինչև հասունացումը տևում է 50-60 օր, իսկ նախալեռնային ու լեռնային գոտում՝ մինչև 100 օր: Լոբու խնամքի կարևոր աշխատանքներից մեկը ջրի ռեժիմի կարգավորումն է: Խնամքի աշխատանքներից կարևոր նշանակություն ունի դաշտի հաճախակի փխրեցումը: Լոբին հարկավոր է քաղիանել և փխրեցնել երեք անգամ: Մեկ հեկտարից ստացվում է 10-35տ կանաչ լոբու բերք: Կանաչ լոբին պետք է պարարտացվի միայն գոմաղբով, ազոտական պարարտանյութ չեն տալիս:

ԳԱԶԱՐ

Գազարը քիչ ջերմություն պահանջող բույս է: Նրա սերմերը սկսում են ծլել 3-4°C ջերմության պայմաններում, իսկ նոր ծլած բույսերը հեշտությամբ դիմանում են 3-4°C ցրտերին: Գազարը լավ է աճում բերրի, փուխր

հողերում, ինչպես նաև լեռնային սևահողերում: Գազարի ցանքերը պետք է պարարտացնել հանքային պարարտանյութերով: Մեկ հեկտարում նախատեսված է ցանել 8-16կգ սերմ՝ նայած ցանքի ձևին: Գազարի սերմերը ծլում են ցանքից 8-12 օր հետո: Ծլելուց հետո գազարի մշակման հիմնական աշխատանքներն են նոսրացումը, քաղիանը, փխրեցումը, սնուցումը և ոռոգումը: Գազարի բարձր բերք ստանալու համար մեծ ուշադրություն պետք է դարձնել ցանքաշրջանառությանը, հողի հաճախակի փխրեցման և քաղիանի աշխատանքների վրա: Գազարի մեկ հեկտարից ստացվում է 20-60տ բերք, Կոտայքի մարզում մինչև 70տ, իսկ Շիրակի մարզում՝ մինչև 30տ: Գազարի սերմը ցանելուց մինչև բերքահավաք տևում է 120-150 օր: Կոտայքի մարզում, մասնավորապես Արամուս գյուղում, որը մասնագիտացած է գազարի մշակության մեջ, գարնանը՝ ապրիլ-մայիս ամիսներին ցանում են գազարի սերմերը, հոկտեմբեր ամսից սկսում բերքահավաքը մինչև նոյեմբերի սկիզբ: Այստեղ գազար մշակողները պարարտանյութերի տեսակների հողին տալիս են ազոտական պարարտանյութ հիմնականում մեկ անգամ, այն էլ մշակման վաղ փուլում, քանի որ այն գազարի որակի վրա անբարենպաստ ազդեցություն է թողնում: Գազար մշակողները հիմնականում օգտագործում են սեփական սերմացու՝ 30կգ գազարից ստանալով 2 կգ սերմ: Որպես սերմացու դաշտում թողնում են ամենաբարձրորակ բերքը, որոնցից սերմեր ստացվում են արդեն երկրորդ տարում:

ՄԽՏՈՐ

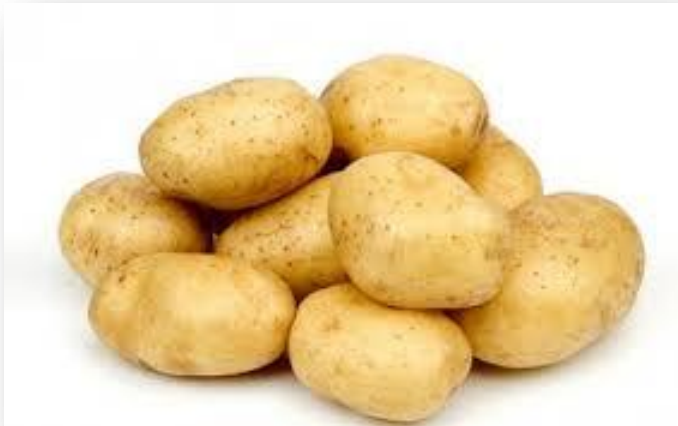
Մխտորը ցրտակայուն բույս է, այն սկսում են ծլել 2-3°C-ում: Մխտորը լավ բերք է տալիս օրգանական նյութերով հարուստ, մոլախոտերից ազատ կառուցվածքային հողերում: Մխտորին թարմ գոմաղբ տալ խորհուրդ չի տրվում, որովհետև այդ դեպքում երկարաձգվում է վեգետացիան և սխտորը չի հասունանում: Հայաստանում սխտորը մշակում են ձմեռնամուտային տնկումներով: Մեկ հեկտարի վրա կտնկվի 250-350 հազար պճեղ, որի համար կպահանջվի միջինը 2.5-3 տոննա սխտոր: Մխտորը ձմեռնամուտին պետք է տնկել այն հաշվով, որ պճեղները արմատակալեն, բայց չծլեն, երբ դրսում լինի 5-8°C կայուն ջերաստիճան, այսինքն՝ կայուն սառնամանիքները սկսվելուց 2-3 շաբաթ առաջ: Ձմեռնամուտին տնկված սխտորը, լավ օգտագործելով աշնան, ձմռան և վաղ գարնան տեղումների ջրերը, սկզբնական շրջանում ոռոգման կարիք չի զգում, սակայն հետագայում՝ մայիս, հունիս ամիսներին 5-6 անգամ ջրում են: Բացի ջրելուց՝ վեգետացիայի ընթացքում սխտորը պետք է 2-3 անգամ քաղիանել ու փխրեցնել և դաշտը միշտ մաքուր պահել մոլախոտերից: Մխտորը համարվում է հասունացած, երբ տերևները չորացել են և պառկել: Մեկ հեկտարից ստացվում է 4-7տ սխտորի բերք, կան մարզեր, որտեղ ստացվում է մինչև 14տ բերք: ՀՀ-ում

սխտորի մշակությունը տարածված է հիմնականում Սյունիքի, Գեղարքունիքի մարզերում:

ԿԱՐՏՈՖԻԼ

Կարտոֆիլը համարվում է կարևորագույն կուլտուրաներից մեկը Հայաստանում: 2010թ-ին կարտոֆիլի ցանքատարածությունները կազմեցին շուրջ

28.3 հազ. հեկտար, որից ստացվեց

մոտ 481.1 հազ. տոննա բերք

(ներառյալ սերմացու և

ապրանքային): Կարտոֆիլի

ցանքատարածությունները 2010թ

նույնպես ավելի քիչ էին 2009թ

համեմատ 11.5%: Վաղահաս

կարտոֆիլի համար

հիմնականում օգտագործվում

էռոռգվող հողը, տաք կլիմայական

գոտում, հիմնականում

Արարատյան դաշտավայրում,

մինչդեռ կարտոֆիլի հիմնական

ցանքատարածությունները գտնվում են Լոռվա, Շիրակի և Գեղարքունիքի մարզերում:

Այս հրատարակությունը (խմբագրությունը) ներկայացնում է <<Հայաստանի գյուղական համայնքներում ագրոկենսաբազմազանության պահպանության և օգտագործման միջոցով կենսաապայմանների բարելավում>> ծրագրի արդյունքների մի մասը: Գլոբալ Էկոլոգիական Հիմնադրամի (ԳԷՀ) կողմից աջակցվող սույն ծրագիրը համակարգվում է Բիովերսիթի Ինթերնաշնալի (IPGRI) կողմից ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրի ծրագրի իրականացման աջակցությամբ (UNEP):